

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 05-10-2020

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 06-10-2020

Araştırma Makalesi / Research Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND EDUCATION (IJHE),
VOLUME 6, ISSUE 14, P. 624 – 643.

ULUSLARARASI BEŞERİ BİLİMLER VE EĞİTİM DERGİSİ (IJHE), CİLT 6,
SAYI 14, S. 624 – 643.

Bizans Kurşun Mühürleri'nde Artabasdos ve İsyanı (741)

Cüneyt GÜNEŞ¹

Özet

VIII. yüzyıl, Bizans İmparatorluğu'nun hem içte hem de dışta ciddi saldırılara maruz kaldığı yüzyıldır. Bu yüzyılda imparatorluk, tahtı ele geçirmek isteyen ve ordunun desteğini alan isyancılarla karşılaşmış ve bu isyanların bazıları başarılı olurken bazıları da başarısız olmuştur. Başarılı olan isyancılardan birisi, İmparator III. Leon'nun ölümünden sonra isyan eden *Armeniakon Theması Strategosu* ve *Opsikion Theması Komese* Artabasdos'tur. Artabasdos, Temmuz 741'den Kasım 743 yılına kadar yönetimi işgal etmiştir. Artabasdos'un en önemli özelliği, III. Leon'nun başlatmış olduğu İkonoklazm dönemine ara vererek başşehir Konstantinopolis'te ikonaseverliği yeniden tesis etmesidir. Bu çalışma, III. Leon ile Artabasdos arasındaki ilişkileri, Artabasdos'un isyanı, isyanın gelişimi, Artabasdos'un İmparator olması, Bizans Kurşun Mühürleri'nde Artabasdos, Konstantinopolis'teki faaliyetlerini, V. Konstantinos'un Artabasdos'u bertaraf etmesini ve bu isyanın İmparatorluk ve Anadolu tarihi açısından sonuçlarını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, İsyan, III. Leo, Artabasdos, V. Konstantinos, Lead Seals.

Revolt and Artabasdos on Byzantine Lead Seals

Abstract

It was 8th century when the Byzantine Empire was subjected to serious attacks both inside and outside. In this century, the empire met with rebels who received the support of the army and wanted to seize the throne. Some of these revolts were, while others failed, successful. One of the victorious rebels, Artabasdos, who began to walk after the death of emperor Leo III, was *strategos of Armeniac Theme* and *comes of Opsician Theme*. Artabasdos was on the imperial throne from July 741 to November 743. The most important feature of Artabasdos was that he interrupted the Iconoclasm period initiated by Leo III and reestablished Iconophile in the capital city, Constantinople. This study evaluates the relations between Leo III and Artabasdos, the rebellion of Artabasdos, the development of the rebellion, Artabasdos's becoming the emperor, Artabasdos on Byzantine Lead Seals, his activities in Constantinople, Constantine V's elimination of Artabasdos and the consequences of this rebellion in terms of Empire and Anatolian history.

Key words: Byzantine, Rebellion, Leo III, Artabasdos, Constantine V, Lead Seals.

¹ Arş. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-posta: cuneytgunes@mu.edu.tr. Orcid: 0000-0001-5960-5926.

Giriş

Bizans İmparatorluğu tarihi de bir bakıma darbeler tarihidir. İmparatorluk tarihinde, güçlü olan bir komutanın yanı sıra güçlü bir kadın ya da sadece ordunun desteğini alan sıradan bir Roma vatandaşı da imparatorluğun en güçlü imparatorluk adayı olabilirdi. Sistematik bir tahta oturma sistemi olmayan Bizans İmparatorluğu'nda genellikle ordunun desteğini alan ve çok kısa sürede tahta oturmuş olan imparatorlar/imparatoriçeler mevcuttur. Bu çerçevede imparatorluk tarihinde 65 darbe gerçekleşmiş olup (Koçak, 2015, s. 67) askerî darbelerin özellikle VIII. ve IX. yüzyıllarda, imparatorluğun Anadolu'da yerleşik bulunan ve asker sayısı bakımından güçlü olan askerî ve idarî bölgelerinden geldiği anlaşılmaktadır.

Bu bölgelerden en güçlüsü Anatolikon *theması*² ve birlikleri, 681'de İmparator IV. Konstantinos'a; 717'de de İmparator III. Theodosios (715-717)'a karşı isyan etmişlerdir. 717'deki isyanda, imparatorluk tahtında siyasî ve askerî güçsüzlüğünün farkında olan İmparator III. Theodosios, kendisinden önce imparatorluk yapan II. Anastasios (713-715) tarafından Anatolikon *themasının strategosluğuna*³ atanan ve bu *themanın* ciddi bir desteğini alan Germanikeialı [Maraş] *Strategos* Leo'nun (Theophanes, 1839, 1997, A.M. 6209; Zonaras, 1897, XV.1.20.3-5)⁴ başşehre hareketi sonrasında tahtından ayrılmıştır. (Theophanes, 1839, 1997, A.M. 6207; Nikephoros, 1990, 52.19-22; Abû'l-Farac, 1999, s. 193; Hollingsworth, 1991a, s. 1208) Burada başşehir Konstantinopolis'e oldukça yakın olan ve VII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren artık merkezî yönetime siyasî ve askerî baskının, Opsikion⁵ *themasından* ziyade *Strategos* Leo dolayısıyla Anatolikon *themasından* gelmeye başladığı görülmektedir. Bu çerçevede, III. Theodosios'un tahta çıkmasından sonra *Strategos* Leo, kızıyla evlendirme sözü verdiği ve İmparator II. Anastasios tarafından 713-715 yılları arasında Armeniakon *themasının strategosluğuna* atanan ve kaynaklarda hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmayan Ermeni Artabasdos/Artavasdos (*PmbZ* Artabasdos (#632); Hollingsworth, 1991b, s. 192) ile işbirliği yapmıştır. (Theophanes, 1839, 1997, A.M. 6207;

² Thema terimi, askerî ve idarî gücü bir arada tutan *Strategos* (Komutan)'un emrinde, VII. yüzyıldan XI. yüzyılın ortalarına kadar Bizans İmparatorluğu'nun askerî, idarî ve sosyo-ekonomik yönetim birimini ifade etmektedir. Anatolikon *theması* ise yüzyıllara göre askerî ve idarî yönetim alanı bazı değişikliklere uğramakla birlikte genel itibarıyla büyük bir bölümü, günümüzde İç Anadolu bölgesine tekabül eden bölgeyi ifade etmektedir. Bk. (Güneş, 2018, s. 21, 142)

³ *Thema* bölgelerini olağanüstü yetkilerle askerî ve idarî olarak yöneten kişi.

⁴ III. Leo'nun kökeni hakkında bkz. (Gero, 1973, s. 1-13)

⁵ Artabasdos İsyanı'ndan sonra bölünmeden önce Opsikion *themasının* askerî ve idarî yönetim sınırları, kabaca Geç Antik Çağ'daki Hellepontos, Bithynia, Galatia I ve Honorias'ın bir kısmını kapsayan bölgelerden oluşmaktadır. Bölündükten sonra ise günümüzde Marmara Bölgesi'nin güney bölgesini kapsamaktadır. Bk. (Güneş, 2018, s. 169)

PmbZ Artabasdos (#632), Leszka, 1996, s. 160-161)⁶ Bu işbirliği sonucunda da *strategos* Leo, imparatorluk tahtını ele geçirmiştir.

A- İmparator III. Leo (717-741) ve Artabasdos

717 yılında Anatolikon *themasının* *Strategosu* olan Leo, Anadolu'ya ulaşan ve tehdit oluşturan Arap saldırılarını engelleyemeyen İmparator III. Theodosios'a karşı isyan etmiştir. İmparatorluğun en önemli *thema* bölgelerinden birisi olan Anatolikon askerî birliklerinin, muhtemelen başşehir Konstantinopolis'i ele geçirmek için yetmeyeceğini düşünen *Strategos* Leo, bu isyan sırasında Armeniakon *themasının*⁷ *Strategosu* olan Artabasdos'un işbirliğine ve yardımına ihtiyaç duymuştur. Nitekim Anatolikon *themasının* ve Armeniakon *Strategosu*'nun desteğiyle *Strategos* Leo, İmparator III. Theodosios'u tahtından indirerek III. Leo olarak imparatorluk tahtına çıkmıştır (25 Mart 717). Esasında askerî bir darbeyle İmparator olan Leo, böylece imparatorluk tarihine Isauria Hanedanlığı (717-802) olarak geçecek olan ve imparatorluk için ciddi değişimlerin ve kırılma noktalarının yaşanacağı bir dönemi başlatmıştır. Bu isyanın başarılı olmasından sonra desteği karşılığında Leo, aralarındaki ilişkileri güçlendirmek için Artabasdos'a söz vermiş olduğu üzere kızı Anna'yı onunla evlendirmiştir. (Theophanes, 1839, 1997, A.M. 6207; Zonaras, 1897, XV.1.20.8-9; *PmbZ* Anna (#443), Kaegi, 1981, s. 210)

Bu evlilikle Artabasdos ile ailevi bir bağ kuran İmparator III. Leo, damadı olan Artabasdos'a, aynı zamanda imparatorluk aile üyelerine ve Kafkasya'daki yöneticilere, imparatorluğa bağlılık şartıyla verilen şeref unvanı olan *kouropalates*⁸ unvanını da tevcih etmiştir (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6209; Kaegi, 1981, s. 211; *PmbZ* Artabasdos (#632)). Artabasdos'a verilen bu unvanın, sıradan bir imparatorluk unvanı olmadığı dolayısıyla onun aile üyesi olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kaynağımız Theophanes'e göre Leo, Artabasdos'a *kouropalates* unvanı vererek esasında işbirliği gerçekleştirmiştir. (Theophanes,

⁶ *Artabasdos'un bir bibliyografya çalışması için bkz. (Speck, 1981)*

⁷ Anadolu'da kurulan ilk themalardan olan Armeniakon *themasının* coğrafyası, IX. yüzyılda bölünmeden önce kuzeyinde Karadeniz, batısında Opsikion, güneybatısında Anatolikon themaları, güneyinde Euphrates (Fırat) Nehri ve doğusunda ise İslam Devleti ile sınır olan bölgeyi kapsamaktadır. Bk. (Güneş, 2018, s. 112)

⁸ Bizans İmparatorluğu'na ait idarî ve askerî unvanların bulunduğu ve 842-43 yılına tarihlendirilen *Uspensky Taktikonu*'nda, *kouropalates* unvanı, kaynaktaki sıralamasına göre "*kaisar ve nobelissimos*" unvanından sonra gelen en yüksek üçüncü unvan ve sadece imparatorluk ailesine verilen şeref unvanları arasında kaydedilmektedir. Bk. (Taktikon Uspensky, 1972, s. 47) Ayrıca bkz. (Whitby, 1987, s. 468-76); Nitekim *Uspensky Taktikonu*'ndan sonra 899 yılında Philotheos tarafından kaleme alınan ve *Kletorologion* olarak adlandırılan aynı tarz kaynakta bu unvan sıralaması *Uspensky Taktikonu*'ndaki gibi "*Kaisar, Nobelissimos ve Kouropalates*" şeklindedir. Bk. (Philotheos, 1972, s. 135-7); Philotheos hakkında bkz. (Kazhdan, 1991a, s. 1661-1662)

1839, 1997, A. M. 6209) Bu tevcih ile Artabasdos'un güçlü bir kişilik olduğu ve Leo'nun ona güvendiği ve onun desteğini kaybetmek istemediği açıktır.

Bu evliliğin yanı sıra III. Leo, İmparator olduktan sonra Konstantinopolis'in yakınında ve her daim bir tehdit oluşturabilecek olan Opsikion birliklerinin, siyasî ve askerî baskısını ortadan kaldırmak için Artabasdos'u, atama tarihi net olmamakla birlikte, bu *themanın* yöneticisi yani *Opsikion Komesi* olarak da atamıştır (Hollingsworth 1991b, s. 192). Theophanes'in vermiş olduğu bilgiye göre, Arapların 727 yılında Nikeia (İzmit)'yi kuşattıkları sırada Nikeia'da bulunup bu kuşatma sırasında “*cesur bir asker gibi*” surların üstünde savaşması sonucu ölen ve Artabasdos'a hizmet eden *Strator*⁹ unvanına sahip Konstantinos adında bir görevliden bahsedilmektedir. (Theop. 1839, 1997, A. M. 6218; *PmbZ* Konstantinos (#3780). Bu bahisten, kuşatma sırasında Artabasdos'un muhtemelen Opsikion bölgesinde olduğu ve onun idaresinde olan bir *strator*'un, Araplar'a karşı savaştığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Artabasdos'un 727 yılından önce ya da en geç 727 yılında *Opsikion Komesi* olarak atanmış olması gerekmektedir. Nitekim diğer bir kaynağımız olan Nikephoros'ta ise, İmparator Leo'nun yirmi dördüncü saltanat yılından sonra, yani 741 yılında Artabasdos'tan *Opsikion Komesi* olarak bahsedilmektedir (Nikephoros, 1990, 64.5-6).

B- Bizans Kurşun Mühürleri'nde Artabasdos

Bizans İmparatorluğu'nun özellikle siyasi, idarî ve askerî vs. tarihinin aydınlatılmasında yazılı kaynakların yanı sıra toprak altından günümüzde dahi çıkabilen sikke ve mühürlerin önemli bir yeri vardır. Sikkeler haricindeki mühürlerde, özellikle imparatorlukta siyasi, idarî, askerî vs. olarak görev yapanların adlarıyla birlikte unvanları da yer almaktadır. Bu mühürler, imparatorlukta görevli olanların unvanlarının tespit edilebilmesinin yanı sıra bürokraside var olan üst-ast hiyerarşisinin de tespit edilebilmesi açısından oldukça önemlidir. (Cheynet, 2011, s. 319-336) Nitekim VIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen ve Artabasdos'a ait olan ve unvanlarını gösteren ve tespit edilebilen beş kurşun mühür mevcuttur. VIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bu mühürlerin tarihlendirilmesinde bir takım sorunlar mevcuttur. Artabasdos'a ait mühürlere bakıldığında, muhtemelen III. Leo'nun kızı Anna ile evlendikten sonra adına yaptırılan ve muhtemelen 727 yılından öncesine tarihlendirebileceğimiz, “*Tanrının Annesi, Kouropalates ve Patrikios hizmetkârınız Artabasdos'a yardım et!*” şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Zacos ve Veglery, 1972, No. 1423, 1742)¹⁰. Muhtemelen 718'den yani Opsikion Komesliğine atandıktan sonra, “*Tanrının Annesi, Tanrı Tarafından*

⁹ Yöneticilerin atlarının bakımından sorumlu olan seyis. Bk. (Kazhdan, 1991b, s. 1967)

¹⁰ Bk. “Θεοτόκε, βοήθει τῷ δούλῳ σου Ἀρταβάσδω πατρικίῳ καὶ κουραπαλάτῃ”

Korunan İmperial Opsikion Komesi ve Patrikiосу hizmetkârınız Artabasdos'a yardım et!" (Zacos ve Veglery, 1972, No. 1741)¹¹; "*Tanrının Annesi, Tanrı tarafından korunan İmperial Opsikion Komesi ve Patrikiосу Artabasdos'a yardım et!*" (Zacos ve Veglery, 1972, No. 3078/2)¹² ve "*Tanrının Annesi, Patrikiосу ve Strategos hizmetkârınız Artabasdos'a yardım et!*" (Zacos ve Veglery, 1972, No. 1743)¹³ şeklindedir.

Ön yüz: "Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλω...
"Tanrının annesi,..."

Arka yüz: Yedi satır yazıt. Belirlenmemiş sınır.
"...Ἀρτανάσδω πατρικίῳ καὶ κόμητι τοῦ
Θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου."
"...Tanrı tarafından korunan İmperial

Opsikion

*Komesi ve Patrikiосу hizmetkârınız
Artabasdos'a yardım et!"*¹⁴

Ön yüz: "Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλω...
"Tanrının annesi,..."

Arka yüz: Altı satır yazıt. Taç sınır.
"...Ἀρτανάσδω πατρικίῳ καὶ κόμητι τοῦ
Θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου."

¹¹ Bk. "Θεοτόκε, βοήθει τῷ σῶ δούλω Ἀρτανάσδω πατρικίῳ καὶ κόμητι τοῦ θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου"

¹² Bk. "Θεοτόκε, βοήθει Ἀρτανάσδω πατρικίῳ, κουραπαλάτη καὶ κόμητι τοῦ θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου"

¹³ Bk. "Θεοτόκε, βοήθει τῷ σῶ δούλω Ἀρτανάσδω πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ"

¹⁴ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1955.1.699/view>. Erişim Tarihi: 28.04.2020.

Opsikion

“...Tanrı tarafından korunan İmperial

*Komesi ve Patrikiosu hizmetkârınız
Artabasdos'a yardım et!*¹⁵

VIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bu mühürlerin, Artabasdos'un unvanlarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Anlaşılacağı üzere Artabasdos, *patrikios*, *strategos*, *kouropalates* ve *komes* unvanlarını kullanan güçlü bir kişiliktir (Zacos ve Veglery, 1972, No: 1741, 1742, 1743). Artabasdos'a verilen bu unvanlar, Armeniakon coğrafyası özelinde imparatorluk yönetimiyle ailevî ilişkiler kurabilecek olan idarî ve askerî aristokrat bir kesimin oluşmuş olduğunu kanıtlamakla birlikte bu unvanların, Artabasdos'un, isyan girişiminden anlaşılan sınırsız bir güç kullanımına da neden olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hem mühür tarihlendirmesinden hem de Theophanes'in vermiş olduğu bilgiden anlaşılan Artabasdos, muhtemelen 727 yılından önce ya da en geç 727 yılında Opsikion bölgesinin *Komesi* olarak atanmıştır. Burada en dikkat çekici olan tanımlama ise, Opsikion *theması* için kullanılan “*Tanrı Tarafından Korunan İmperial Opsikion...*” tanımlamasıdır. Burada geçmişe yani Romalıların tanrı geleneğine atıf yapılarak Roma'nın ve Romalıların kaderinin, pagan geleneğinde tanrıların (Duygu, 2017, s. 50); Hıristiyan geleneğinde ise, Tanrı'nın koruması altında olduğu ifade edilebilir.

Bu kararların, imparatorluk yönetimi ve geleceği açısından bazı olumsuz sonuçları olmuştur. İktidarda gözünün olduğu sonraki girişimlerinden de anlaşılan Artabasdos, İmparator olan III. Leo'nun kızı aracılığıyla Isauria Hanedanlığı ile ailevî bir bağ kurmuş ve kendisini iktidarda söz sahibi olabilecek bir kişi olarak görmüştür. Artabasdos'un, Opsikion *Komesi* olarak ne zaman atandığı net olmamakla birlikte bu dönem hakkında bilgi veren Theophanes, 739-40 yılları arasındaki olaylardan bahsederken Artabasdos'tan, hem *kouropalates* hem de *Opsikion Komesi* yani iki unvanlı olarak ilk kez bahsetmektedir (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6232). Böylece isyanından önce Artabasdos, hem Armeniakon ve Opsikion *thema* bölgelerinin yöneticisi hem de “*kouropalates*” unvanıyla güçlü bir aile üyesi olmuştur. Böylece Artabasdos, hem iki *thema* bölgesini bir anda idare eden hem de bir şeref unvanını taşıyan tek kişi olarak imparatorluk tarihine geçmiştir. *Themaların* yönetim tarihinde başka hiçbir *strategosun* sahip olamadığı unvanlara sahip olan Artabasdos, kısa bir süreliğine de olsa iki büyük *themanın* idarî ve askerî gücüne de sahip olmuştur. Hem yerelde idarî ve askerî hem

¹⁵ <https://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1958.106.1494/view>. Erişim Tarihi: 28.04.2020.

de merkezdeki ailevi bağları oldukça güçlenen Artabasdos'un, imparatorluk üzerinde bu gücünü kullanmayı arzu ettiği çok kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Nitekim III. Leo'nun ölümünden önce bu unvanları taşımasına rağmen III. Leo'nun oğlu Konstantinos'u varis olarak bırakması ve aynı zamanda babası gibi Konstantinos'un da gençliğinden itibaren İkonoklazm (tasvirkırıcılık)¹⁶ politikasını destekleyen bir yapıda olması, Artabasdos'un isyan etme ve tahtı ele geçirme fikrinin ortaya çıkardığı en önemli sebepler olmalıdır. Nitekim Kaegi'nin de vurguladığı gibi İkonaklast bir imparatorun damadı olmasına rağmen Artabasdos'un ikonseverliği desteklemesi gerçekten dikkat çekicidir. Bu süreçte Artabasdos, ya saray içindeki tehlikeli durumları göz önünde bulundurarak ya da ikonalara çok güçlü bağlılığı olmamasından dolayı III. Leo döneminde İkonseverliliğini gizlemiştir (Kaegi, 1981, s. 213). Muhtemel bu gizliliğin, Konstantinos'un ikonaklazm fikrini desteklemesiyle ciddi bir biçimde açığa çıktığı da açıktır.

C- İmparator V. Konstantinos (741-775) ve Artabasdos İsyanı

717'de imparatorluk tahtına çıkan III. Leo, 718'de Konstantinopolis'te doğan oğlu Konstantinos'u henüz iki yaşındayken “*ortak*” imparator ilan etmiştir (Süryani Mikhael, 1901, XI.21; Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6212; Nikephoros, 1990, 58.3-7). 23 yaşındayken, babası III. Leo'nun 17/18 Haziran 741'de ölümünden sonra (Gero, 1977, s. 14) tahta geçmeye hazırlanan Konstantinos (Nikephoros, 1990, 64.1-3), bir ikonsever aynı zamanda askerî gücünün farkında olan ve imparatorluk tahtına oturmak isteyen *Kouropalates* ve Opsikon *Komesi* Artabasdos'un isyanıyla karşılaşmıştır (Süryani Mikhael, 1901, XI.21; Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6233; Nikephoros, 1990, 64.4-11; Zonaras, 1897, XV.5.10-17; Hollingsworth, 1991a, s. 501; Treadgold, 1988, s. 8, Koçak, 2016, s. 74). Nikephoros'un vermiş olduğu bilgiye göre kayınpederi Leo, ölür ölmez Artabasdos, V. Konstantinos'a karşı bir isyan planlamış ve emrindeki orduya ona sadık kalacaklarına ve başka birisini imparator kabul etmeyeceklerine dair yemin ettirmiştir (Nikephoros, 1990, 64.8-11). 754 yılına tarihlendirilen bir kronikte ise, Leo ailesiyle akrabalık ilişkisi olan Artabasdos'un, III. Leo'nun ölümünden sonra gizlice sarayda V. Konstantinos'a karşı savaşacak asker ve insan toplamaya başladığı, senatodaki asillerin V. Konstantinos'u terk ettiği ve V. Konstantinos'un tek başına kaldığı hatta ölümle tehdit edildiği bilgisi verilmektedir. Yine aynı kaynak, Artabasdos'un kendisini destekleyen silahlı adamlarıyla geldiğini ve desteklediğini

¹⁶ Bizans İmparatorluğu'nda kutsal tasvirlerle olan saygının ve ibadetin yasaklandığı dönemdir. İmparatorluk tarihinde bu dönem, 726'da başlayıp 780'de son bulan birinci dönem; 813'te başlayıp kutsal tasvirlerle saygının yeniden tesis edilmesiyle 843'te son bulan ikinci dönem şeklinde iki döneme ayrılmaktadır. Bk. (Vasiliev, 2016, s. 292).

gördüğünde tahtta Artabasdos'un oturduğu ve V. Konstantinos'un kendisini destekleyecek olanlardan yardım almak için kaçtığı bilgisini vermektedir (Hoyland, 1977, s. 628-629).

Bu isyan hakkında en ayrıntılı bilgi, Theophanes'in *Khronographia* adlı eserinde bulunmakla birlikte Theophanes'in vermiş olduğu bilgiye göre, bu isyandan kısa süre önce tahta çıkan V. Konstantinos, 27 Haziran 741'de Araplara karşı bir sefer hareketi gerçekleştirmek için Konstantinopolis'ten ayrılmış ve Opsikon bölgesinde olan Krasos [?] olarak adlandırılan yere gelmiştir.¹⁷ Bu sırada Artabasdos, kendi yönetiminde olan Opsikion birlikleriyle Dorylaion [Eskişehir]'de bulunmaktaydı. Birisi İmparator V. Konstantinos birisi de İsyancı Opsikion *Komesi* olan Artabasdos'un yanı sıra bu ikisini destekleyen birlikler de birbirlerine şüpheyle yaklaştılar. V. Konstantinos, bu şüpheyi ortadan kaldırmak için yeğenleri¹⁸ olduğu için Artabasdos'un oğullarıyla görüşmek istedi. Ancak onların tutuklanacağından şüphelenen Artabasdos, birliklerinin de desteğini alarak V. Konstantinos'a ve birliklerine saldırma kararı aldı. V. Konstantinos'un Artabasdosla tanışması için göndermiş olduğu Baser, Artabasdos'un adamları tarafından öldürüldü ve bir uyarı olarak görülen bu olaydan sonra İmparator V. Konstantinos, bu dönemde Langinos adında bir *Strategos* tarafından idare edilen ve ikonaklazm politikasını destekleyen Anatolikon *themasının* da garnizonu olan Amorion¹⁹ [Hisarköy]'a sığındı. V. Konstantinos, kendisini koruma ve yardım etmeleri şartıyla Anatolikonlulara ciddi vaatlerde bulundu. Ayrıca Thrakesion²⁰ *themasının* *Strategosu* olan Sisinnakios'a yanında savaşması için bir haber göndererek onu ikna etti. Böylece V. Konstantinos, iki *thema* birliğini de yanında savaşmaları için ikna etmiştir. Bu sırada Konstantinopolis'te, İsyancı Artabasdos imparator ilan edildi ve böylece imparatorlukta iki imparator hüküm sürmeye başladı. Her ikisini destekleyen birlikler arasında hem bir anlaşmazlık hem de mücadele gerçekleşti. Artabasdos, *Silentiarios* Athanasios vasıtasıyla başkentte imparatorun vaizi olan *Magistros* ve *Piskopos* Theophanes'e nelerin olduğuna ve olması gerektiğine dair haber gönderdi. Theophanes, Büyük Kilise'nin galerisinde insanları topladı ve Athanasios'un mektubu ile İmparator V. Konstantinos'un öldüğü ve Artabasdos'un *themalar* tarafından imparator ilan edildiğini duyurdu. Bu mektup ile Konstantinopolis Patriği Anastasiosla birlikte insanlar ikna edilerek orada toplananlar, V. Konstantinos'u lanetlemeye

¹⁷ Nikephoros'a göre V. Konstantinos, Araplara karşı yapılacak olan bir seferi, eniştesi Artabasdos ile konuşmak için Krasos olarak adlandırılan yere gelmiştir. Buraya geldikten sonra V. Konstantinos, bu niyetle Artabasdos'a haber göndermiştir. Bk. (Nikephoros, 1990, 64.11-15); Zonaras, İmparator V. Konstantinos'un, Araplara karşı sefere çıkması dolayısıyla Opsikion bölgesine geldiği bilgisini vermektedir. Bk. (Zonaras, 1897, XV.5.7-9)

¹⁸ V. Konstantinos'un iki yeğeni dolayısıyla Artabasdos'un iki oğlu vardı. Birisi Nikephoros birisi de Niketastı.

¹⁹ İmparatorluğun en güçlü *theması* olan Anatolikon'un askerî ve idarî yönetim merkezidir.

²⁰ Geç Antik Çağ'da Asia, Lydia, Karia ve Phrygia Pakatiana'nın küçük bir bölümünü kapsayan coğrafyayı kapsamaktadır. Günümüzde kabaca Batı Anadolu bölgesini ifade etmektedir. Bk. (Güneş, 2018, s. 192)

başladı ve Tanrı düşmanı olduğu için V. Konstantinos'un aforoz edildiğini haykırdılar. Böylece Artabasdos, Ortodoks ve ilahi doktrinin bir savunucusu olduğu için başkentte imparator ilan edildi. Başkentte bunlar olurken Artabasdos, Theophanes aracılığıyla hemen Trakya'da bulunan ve Thrake [Trakya] *Strategosu* olan büyük oğlu Nikephoros'a, birliklerini toplamasını ve başkenti korumaya gitmesini isteyen bir haber gönderdi. Birliğiyle başkente gelen Nikephoros, şehrin giriş kapılarını kapatarak uygun bir zamanda V. Konstantinos'u destekleyenleri özellikle de soyluları yakaladı, kırbaçlattı, saçlarını tıraş ettirdi ve tutuklattı. Sonra babası Artabasdos, kendisini destekleyen Opsikion birliğiyle Konstantinopolis'e girdi. Bu sırada V. Konstantinos'ta, Anatolikon ve Thrakesion *theması* birlikleriyle Khrysopolis [Üsküdar]'e geldi ancak herhangi bir sonuç alamadan kışı geçirmek için Amorion'a geri döndü. Şehre giren Artabasdos, kendisi ikonsever olduğu için şehrin her yerinde ikonaların yeniden restore edilmesi emrini verdi (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6233; Nikephoros, 1990, 64, 11-42, Treadgold, 1997, s. 357). İsyanın başarıya ulaşmasından sonra Artabasdos'un başşehir Konstantinopolis'te kendi adına Bizans gümüş parası olan *miliaresion* bastırmıştır (Grierson, 1993, s. 284).

742-743 Artabasdos *Miliaresionu* (Vrij, 2016, s. XIV)

Konstantinopolis'e ikonaklazm hareketine son vermek üzere de giren Artabasdos yönetimi ele geçirdi ve muhtemelen aklında olan İkonaklazm sürecini sona erdirmek için harekete geçti. En büyük oğlu olan Nikephoros'u "ortak" imparator ilan etti ve ona Patrik Anastasios tarafından taç giydirildi. Ayrıca küçük oğlu Niketas'ı da *monostrategos* olarak Armeniakon *themasına* atadı (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6234; Nikephoros, 1990, 65.1-4; *PmbZ* Nikephoros (#5260); *PmbZ* Niketas (#5374)²¹. Konstantinopolis'e girdikten sonra

²¹ Hollingsworth'a göre, Artabasdos'un eşi Anna ve küçük oğlu Niketas'a da taç giydirilmiştir. Bk. (Hollingsworth, 1991b, s. 192)

Artabasdos'un Konstantinopolis halkı nazarında en önemli başarısı, ikonlara yeniden saygıyı temin etmesi ve bunun 743 yılının sonuna kadar devam ettirmesidir. Nitekim Konstantinopolis'te tahta çıkar çıkmaz, kısa saltanat süresine rağmen 742-43 yılına tarihlendirilen ve Roma'da da Artabasdos'un tanındığı ve onun adına Bizans altın parası olan *solidus*'un bastırıldığı anlaşılmaktadır (Boyce, 1952, s. 89-102; Grierson, 1993, s. 284-289). Elbette ki bu Artabasdos'un ikonsever bir kişilik olması, hem Konstantinopolis halkı hem de Roma tarafından kendisinin tanınmasına katkısının olduğu aşikârdır.

742-743 Artabasdos Solidusu (<https://www.doaks.org/resources/online-exhibits/byzantine-emperors-on-coins/the-isaurian-and-amorium-dynasties-717-867/solidus-of-artabasdos-742-743>. Erişim Tarihi: 28.04.2020)

Theophanes'in vermiş olduğu bilgiye göre, V. Konstantinos ve Artabasdos arasında öldürücü bir iktidar savaşının olduğunu bilen Araplar ise, dönemin Emevi Halifesi olan Hişam b. Abdülmelik (724-743)'in iki oğlundan birisi olan Süleyman'ın yapmış olduğu akınlar dolayısıyla Roma şehirlerinden birçok esir ele geçirmişler ve bu karışıklıktan faydalanarak sonraki dönemlerde de Roma topraklarına olan akınlarına devam etmişlerdir (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6233-6234; Özkuyumcu, 1998, s. 150; Avcı, 2018, s. 78) 743 yılında Emevi Halifesi olan Hişam b. Abdülmelik (724-743) vefat etmiş yerine oğlu II. Velid (743-744) geçmiştir (Süryani Mikhael, 1901, XI.21; Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6234). Bu yönetim değişikliğinden sonra hem V. Konstantinos hem de İsyancı Artabasdos, görüşmeler hakkında detaylı bilgi olmamakla birlikte yeni halifeye hediyeler göndererek onun dostluğunu kazanmak istemişlerdir. Bunun için elçi olarak V. Konstantinos, *Spatharios* Andreas'ı; Artabasdos ise *Logothetes* Gregorios'u halifeye göndermiştir (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6234; Avcı, 2018, s. 78). Halife II. Velid'in Şubat 743-Nisan 744 yılları arasında saltanat sürdüğü bilinmekle birlikte (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6235) bu görüşmelerin, Mayıs

743'e kadar yani üç aylık süreçte yapıldığı tahmin edilebilir. Nitekim V. Konstantinos'un, Mayıs 743 Sardes'te; Ağustos 743'te de Modrene [Mudurnu]'de Artabasdos'un kuvvetlerini yendiği bilinmektedir (Avcı, 2018, s. 78). Dolayısıyla Araplar da bu isyan hareketiyle meşgul olan ve özellikle sınır bölgelerini koruyamayan imparatorluğun bu zafiyetinden faydalanmış ve saldırılarına devam etmiştir. Bu bilgi aynı zamanda, isyan sırasında Arapların tarafsız kaldığını gösteren bir detay olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Theophanes'in vermiş olduğu diğer bilgilere göre, Mayıs 743'te Artabasdos bir ordu hazırladıktan sonra Opsikion bölgesinden geçerek muhtemelen batıya doğru Asia'nın içlerine yağma yaparak ilerledi. Bunu öğrenen V. Konstantinos, Kelbianon'dan²² hareket ederek Sardes [Salihli] bölgesinde birliklerini hazırladı ve iki kuvvet Sardes'te karşılaştı. Bu savaşta yenilen Artabasdos kaçtı ve V. Konstantinos onu Kyzikos [Kapıdağ]'a kadar takip etti. Kyzikos'a ulaştığında Artabasdos, bir tekne vasıtasıyla Konstantinopolis'e geçti. Aynı yılın Ağustos ayında *Strategos* Niketas, Modrene yakınlarında V. Konstantinos ile bir savaşa tutuştu fakat yenilerek kaçtı. Bu savaşta Artabasdos'un kuzeni ve cesur bir asker olan Ermeni Piskopos Tiridates ve diğer komutanlar öldürüldü. Aynı zamanda hem Armeniakonluların yanında bulunan Ermeniler, hem de V. Konstantinos'un yanında bulunan Thrakesionlular ve Anatolikonlular bu savaş sırasında kırıma uğradı (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6234). Bu savaşı Theophanes, herhangi bir af olmadan oğulun babayı; kardeşin kardeşi öldürdüğü, birbirlerinin evlerini yaktığı dolayısıyla Hıristiyanların karşılıklı katliam yaptığı ve "*Fitnenin Kışkırtıcısı Olan Şeytanın*" bugünlerde öfkesini kustuğunu ifade ederek çarpıcı bir şekilde tanımlamaktadır (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6234).

Eylül 743'te V. Konstantinos, Khalkedon [Kadıköy] bölgesinden geldi ve Trakya'ya geçti. Bu sırada Thrakesionluların *Strategosu* Sisinnios²³ ise Abydos [Nara Burnu] yoluyla karşıya geçti ve şehri kuşattı. Kharsian Kapısı'na gelen V. Konstantinos, Konstantinopolis halkına kendisini göstermek için Altın Boynuza kadar ilerledi ve Saint Mamas'ta kamp kurdu. Bu sırada şehirde kıtlık baş gösterdi. Bu kıtlığı sonlandırmak için Artabasdos, gemilerle şehre gıda sevk etmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Bundan sonra Artabasdos, şehrin kapılarını açarak V. Konstantinos ile savaşmaya karar verdi. Fakat *Magistros* ve *Piskopos* Theophanes

²² Ramsay, Kelbianon'u Kaystros yani Küçük Menderes Vadisi'ne yerleştirmektedir. Bk. (Ramsay, 1960, s. 140)

²³ Theophanes, V. Konstantinos'un bu isyan sırasında yanında olup ona ciddi destek veren ve akrabalık ilişkisi de kuran Sisinnios'u, isyanı bastırdıktan 40 gün sonra kör ettirdiği; Nikephoros ise, isyandan sonra Sisinnios'un İmparator V. Konstantinos'a karşı ayrıca bir isyan planladığı için kör ettirdiği bilgisini vermektedir. Bk. (Theophanes, 1839, 1997, A.M. 6235; Nikephoros, 1990, 66.24-26)

dâhil Artabasdos'un adamları öldürüldü. Ayrıca Artabasdos, V. Konstantinos'u destekleyen donanmaya da karşı koymak için ayrıca donanma da göndermiş yine bunda da başarılı olamamıştır. Bu kuşatma sırasında şehirde ciddi bir kıtlık baş göstermiş ve bundan dolayı Artabasdos insanların bir kısmını şehirden göndermek zorunda kalmıştır. Şehirde bunlar olurken *Monostrategos* Niketas, Modrene'de dağılmış olan ordusunu topladı. V. Konstantinos'a tekrardan saldırmak için Khryso polis'e geldi ve V. Konstantinos'un birliğine saldırdı. Ancak saldırısında başarılı olamayınca kaçmak zorunda kaldı ve geri dönerken İmparator (V. Konstantinos) boğazı geçti ve onu takip etti. Nikomedia [İzmit]'da onu ve hemen kafasının kesilmesini istediği destekçi *Kourator* Markellinus ile birlikte yakaladı. Niketas zincirlendi ve surlardan babasına sergilendi. 2 Kasım'da V. Konstantinos, akşam aniden kuvvetlerini gönderdi ve şehrin surlarını aşarak şehri ele geçirdi. Bu sırada Artabasdos, Piskopos Baktangios ile birlikte bir gemiye binerek şehirden ayrıldı ve Opsikion bölgesine kaçtı. Artabasdos, Pouzane olarak adlandırılan bir kaleye sığındı ve kendisini güvene aldı. İmparator onları yakaladı. Artabasdos ile iki oğlu kör edildi. Onun yanında olan Baktangios'un başı kesilerek üç gün boyunca Milion Meydanı'nda sergilendi. Ayrıca V. Konstantinos, Artabasdos'u destekleyen ve yardım edenleri bularak sayısız kişiyi öldürdü, kör etti ya da kol ve bacaklarını kesti. Şehre giren eyalet memurlarına müsaade ederek Artabasdos'u destekleyenlerin mallarına el koydu. Bu durum, şehre bir felaket getirdi. Hippodrom oyunları sırasında Artabasdos, oğulları ve destekçileri prangalı bir şekilde getirilmiş ve Artabasdos'u destekleyen Patrik Anastasios, halkın önünde eşeğe ters bindirilerek aşağılanmıştır (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6235; Zonaras, 1897, XV.5.6-20, XV.5.13.1-17, XV.5.20.1-3).²⁴

754 yılına tarihlendirilen başka bir kronikte ise, V. Konstantinos'un fırsat kaybetmeden şehri kuşattığı ve güvenli bir şekilde şehre gireceğini anladığı sırada şehre girdiği, bu sırada Konstantinopolis halkının ciddi bir kıtlık ile mücadele ettiği, Artabasdos'un zincire bağlanarak getirildiği, kör edildiği ve sürgüne gönderildiği bilgisi verilmektedir (Hoyland, 1977, s. 629). Bu isyan sonrasında Artabasdos ve ailesi, 761 Kudüs doğumlu olan Synkellos Mikhail'in yazmış olduğu *Vita* adlı eserinde vermiş olduğu bilgiye göre, Khora Manastırı'na sürgün edilmişlerdir. Mikhail, Artabasdos'un kör edildikten sonra Artabasdos'un karısı Anna, dokuz çocuğu, İmparator V. Konstantinos'un Khora Manastırı'nda bulunan din adamlarını çıkarıp burayı dindar olmayanlar için bir yaşam alanı haline getirildikten sonra onların buraya

²⁴ Bu konu hakkında Süryani Mikhail, Artabasdos'un Konstantinopolis'e getirilerek onu destekleyen soylularla beraber kör edildiğini ve Artabasdos'un sürgüne gönderildiği bilgisini vermektedir. Bk. (Süryani Mikhael, 1901, XI.22; Nikephoros, 1990, 66. 26-29)

sürüldükleri ve onlara ait olan ortodoksluk kalıntılarının da bu manastırda depolandığı bilgisini vermektedir (Mikhael Synkellos, 1991, XXVIII.1924).

Süryani kaynaklarından, Süryani Mikhail'de ve Abû'l-Farac'da bu isyan hakkında ayrıntılı olmasa da bazı bilgiler mevcuttur. İlk başta Süryani Mikhail'in vermiş olduğu bilgiye göre, İmparator III. Leo saltanatının yirmi dördüncü yılında ölmüş ve imparatorluğu, oğlu Konstantinos'a bırakmıştır. Tahta çıkar çıkmaz V. Konstantinos, Leo'nun damadı olan Artabasdos isyanıyla karşılaşmış ve Artabasdos, Konstantinopolis'e girmiştir. V. Konstantinos ise ona yardım etme sözü veren Anatolikonluların yanına yani Phrygia'da bulunan Amorion'a kaçmıştır. V. Konstantinos, Artabasdos'a karşı bir ordu toplayarak harekete geçmiş ve Artabasdos yenilerek kaçmıştır. Sonrasında V. Konstantinos'u destekleyenler yeniden ona tabi olmuşlar; Artabasdos ve onu destekleyen soylular ise Konstantinopolis'e getirilerek kör edilmiş ve Artabasdos sürgüne gönderilmiştir (Süryani Mikhael, 1901, XI.22, XI.22) Nitekim Süryani Mikhail'in vermiş olduğu bilgilerin, Theophanes'te verilen bilgilerin adeta özeti olduğu ve bilgilerin birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Abû'l-Farac ise daha kısa ve Süryani Mikhail'le benzer bilgileri nakletmektedir. Onun vermiş olduğu bilgiye göre, Leo öldükten sonra yerine oğlu Konstantinos geçmiş ve Leo'nun damadı olan Artabas (Artabasdos), Konstantinos'a karşı isyan etmiş ve tahta oturmuştur. İmparator, başkentten kaçarak Anadolu askerlere Phrygia'da bulunan Amurin'e (Amorion) sığınmış ve burada ordu toplayarak kışlamıştır. Artabas da bir ordu hazırlayarak ona karşı hareket ettiyse de yenilmiş ve kaçmıştır (Abû'l-Farac, 1999, s. 198).

Bu isyan sırasında aynı zamanda ikonsever olan Artabasdos'u tahmin edileceği üzere idare ettiği Thrake, Opsikon ve Armeniakon *thema* birlikleri; İmparator V. Konstantinos'u ise, III. Leo'nun imparator olmasında ciddi katkısı bulunan ve aynı zamanda ikonakırıcı olan Anatolikon ve Thrakesion birlikleri desteklemiştir (Kaegi, 1981, s. 236-37; Treadgold, 1992, s. 90). Dolayısıyla bu isyan, aynı zamanda ikonasever ve ikonakırıcı birliklerin karşı karşıya geldikleri bir mücadeleydi. Bundaki esas etken, yöneticilerinin ikonasever veya ikonakırıcı olmasının ciddi bir payı olduğu düşünülmelidir. Bu isyan, 743 yılında Anatolikon ve Thrakesion *thema* birliklerinin desteğiyle V. Konstantinos tarafından bastırılmıştır (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6234). Treadgold tarafından Artabasdos'un bu isyanının Eylül 742-2 Kasım 743 arası imparatorluk için kayıp bir yıl olarak tanımlanmıştır (Treadgold, 1992, s. 92).

İmparator Leo'nun öldüğü Haziran 741'den Kasım 743'e kadar imparatorluğun bir kaos içinde olduğu görülmekle birlikte esasında bu kaos, III. Leo'nun fitilini ateşlediği bir olayın

devamı olarak görünmektedir. Nitekim 27 Haziran 742'de başlayan ve 2 Kasım 743'te Artabasdos İsyanı'nı bastıran İmparator V. Konstantinos, tek başına imparatorluk tahtına çıkmış ve tahta çıkar çıkmaz babasının başlatmış olduğu İkonaklast politikayı daha şiddetli bir şekilde devam ettirmiştir (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6238)²⁵. Dolayısıyla V. Konstantinos, iç politikayı kargaşa boyutunda hem merkezde hem de yerel de daha da hareketlendirmiştir. Bu hareketlenmenin, idarî, askerî ve dinî özellikle de taşra yönetimlerinde bazı ciddi sonuçları olmuştur. Birincisi V. Konstantinos, hem isyancı Artabasdos'u destekleyen hem de İkonasever olan *thema* bölgelerinin yöneticilerini görevden almış onların yerine İkonakırcı yöneticiler atayarak kendi yönetimini ve politikalarını güvence altına almıştır (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6258). İkincisi ise İmparatorun, imparatorluğun idarî ve askerî düzenlemeleri açısından bir dönüm noktasını oluşturan, Artabasdos'u destekleyen ve İkonakırcı olan Opsikion *thema* bölgesinin idarî ve askerî olarak bölmesidir (Abû'l-Farac, 1999, s. 198). V. Konstantinos, Opsikionu idarî ve askerî olarak iki yeni *thema* bölgesine bölmüş ve bu bölünme sonucunda Opsikion *themasından*, *Optimaton* ve *Boukellarion* adında iki yeni *thema* bölgesi oluşturmuştur (*Catalogue of Byzantine Seals*, 2001, s. 1; Haldon, 2005, s. 135, Treadgold, 1995, 28). Böylece İmparator, başkentten hemen yakınındaki Opsikion *themasını*, merkezî yönetim için bir tehdit olmaktan çıkartmış ve özellikle *Optimaton themasını* askerî bir denge unsuru olarak kullanmıştır. V. Konstantinos'un bu politikası, kendisinden sonra tahta çıkan ve çeşitli sebeplerle hem isyanlara hem de saldırılara maruz kalan imparatorluk topraklarının daha stratejik bir şekilde yönetilmesi için büyük themaların bölünmesi politikasına da öncülük etmiştir.

SONUÇ

İsyancı Artabasdos'un, Anatolikon *Strategosu* Leo'nun, III. Leon olarak imparatorluk tahtına çıkmasında ciddi katkısının olduğu aşîkârdır. Bu katkısı sonucunda III. Leon, Artabasdos'u kızıyla evlendirmiş ve ona şeref unvanı olan *kouropalates* unvanının yanı sıra başşehir Konstantinopolis'in yanı başında bulunan ve imparatorluğun en önemli *thema* bölgelerinden birisi olan *Opsikion Komesliği*'ne atamıştır. III. Leon'nun saltanatı döneminde III. Leon'nun güvendiği kişilerden birisi olan Artabasdos, III. Leon'nun ikonalara karşı başlatmış olduğu ikonaklazm sürecinde ikonasever olduğunu muhtemelen saklamıştır. III. Leon'nun

²⁵ Bu çerçevede İmparator V. Konstantinos, kutsal ikonalara karşı Konstantinopolis'te 754 yılında Hieria Sarayı'nda 338 piskoposun katıldığı yasal olmayan, "Yedinci Genel Konsil" olarak da geçen bir konsil toplamış ve konsilde, İkonaklast politikayı destekleyen kararlar almıştır. Ayrıca İkonaklast politikayı desteklemeyen piskoposları da görevlerinden alarak yerlerine İkonaklast fikri destekleyen piskoposlar atamıştır. Bk. (Theophanes, 1839, 1997, A. M. 6245; Nikephoros, 1990, 72.1-17; Dvornik, 2019, s. 29). Bu konsilde, Hz. Meryem'in yanı sıra Azizlere ait olan kutsal ikonalara saygı gösterme, bir putperestlik uygulaması olarak kabul edilmiştir. Bu konsilde alınan kararlar hakkında bkz. (İsimsiz, 1900, s. 543-546).

ölümünden sonra hem idarî ve askerî hem de ailevî ilişkiler bağlamında güçlenen Artabasdos, III. Leon'nun ölümünden sonra tahta geçmeye hazırlanan oğlu V. Konstantinos'a karşı isyan etmiş ve çok kısa sürede tahtı ele geçirerek kendisini İmparator ilan etmiştir. Artabasdos, imparator olur olmaz başşehirde ikonalara olan saygıyı yeniden tesis etmiş ve Konstantinopolis halkı, ikonasever *themalar* ve din adamları bu tutumundan dolayı onu hoş karşılamıştır. Tahta çıktığı Temmuz 741'den Kasım 743'e kadar ikonasever yönetimi çerçevesinde Konstantinopolis'te idaresini temsil eden bir *miliaresion* bastırılmış ve muhtemelen Roma ile olan ilişkileri ve ikonaseverliğini memnuniyetle karşıladıklarını gösteren Roma'da da Artabasdos adına bir *solidus* bastırılmıştır. Bu dönem ayrıca ikonalar konusunda oldukça ciddi yaptırımlar uygulayan III. Leon ve oğlu V. Konstantinos döneminde ikona yanlısı bir dönem da olarak görülmektedir. Bu isyandan önce özellikle Arap tehdidiyle uğraşan imparatorluk, bu isyan dolayısıyla iyice çıkmaza girmiştir. Bu süreçte imparatorluk, Anadolu'nun içlerine ulaşan Arap akınlarına engel olamamıştır. İsyan sürecinde hem V. Konstantinos hem de Artabasdos'un, kendilerine destek için halifelik ile bağlantı kurmaya çalıştığı ancak halifeliğin bu duruma tarafsız kalarak akınlarına devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu isyan, Kasım 743'te sona erdiğinde V. Konstantinos, ikonaseverliği ve Artabasdos'u destekleyen halka, din adamlarına ve yöneticilere karşı oldukça acımasız davranmıştır. Bu çerçevede isyan öncesinde idarî ve askerî ve coğrafi sınırları oldukça geniş ve asker sayısı fazla olan Opsikion *themasını*, Optimaton ve Boukellarion adında iki ayrı *themaya* bölmüştür. Böylece hem Opsikion'un stratejik ve askerî gücü kırılmış hem de Bizans Anadolu'sunda, VIII. yüzyılın ortalarına doğru iki yeni *thema* bölgesi daha oluşturulmuştur. Bu *themalardan* özellikle Optimaton *themasını* V. Konstantinos, Konstantinopolis'e daha yakın ve seçkin birliklerin yerleştirildiği ve tehlikelere karşı denge unsuru olarak kullanabileceği bir *thema* bölgesi haline getirmiştir. Opsikion *theması* bağlamında V. Konstantinos'un bu idarî ve askerî düzenlemesi, yani büyük bir *themayı* bölmesi, kendisinden sonra gelecek olan İmparatorlar için bir önyak olmuş ve bu İmparatorlar da kendi dönemlerindeki *themaları*, çeşitli sebeplerden dolayı bölmüşler ve böylece İmparatorluk, Anadolu'yu daha stratejik bir şekilde yönetmiştir.

KAYNAK ESERLER

Abû'l-Farac (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.

Mikhael Synkellos (1991). *The Life of Michael the Synkellos*, Trans. Mary B. Cunningham, Belfast.

Nikephoros (1990). *Short History*, Texts, Trans. Comm. by Cyril Mango, Dumbarton Oaks 1990.

Philotheos (1972). *Les Listes de Préséance Byzantine des IXe et Xe Siècles*, Introduction, Texte, Traduction et Commentaire par Nicolas Oikonomidés, Paris, s. 65-235.

Süryani Mikhail (1901). *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, Vol. II, Ed. and Trans. J.B. Chabot, Paris.

Taktikon Uspensky, (1972), *Les Listes de Préséance Byzantine des IXe et Xe Siècles*, Introduction, Texte, Traduction et Commentaire par Nicolas Oikonomidés, Paris, s. 41-63.

Theophanes (1839, 1997). *Chronographia*, Ed. Ioannis Classeni, Bonnae 1839; *Chronographia*, Trans. Cyril Mango-Roger Scott, Oxford.

Zonaras (1897). *Epitomae Historiarum*, Libri XVIII, Tomus, III, (Ed.) T. Büttner-Wobst, Bonnae.

ARAŞTIRMA ESERLER

Avcı, C. (2018). *İslâm-Bizans İlişkileri (610-847)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Boyce, A. A. (1952). "A Solidus of Artavasdus", *American Numismatic Society*, Vol. 5, s. 89-102.

Cheyne-Claude, J. (2011). "Bizans Mühürleri, Bir Toplumun Görüntüleri", *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Ed. Annie Pralong, Çev. Buket Kitapçı-Bayrı, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 319-336.

Dvornik, F. (2019). Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi- İznik'ten II. Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,

Duygu, Z. (2017), *Hristiyanlık ve İmparatorluk*, Divan Kitap Yay., İstanbul.

Gero, S. (1973). *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III*, Louvain.

Gero, S. (1977). *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Constantine V*, Louvain.

Grierson, P. (1993). *Catalogue of The Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection: (Leo III to Michael III 717-867)*, Vol. 3, Part. 1, Dumbarton Oaks.

- Güneş, C. (2018). *Bizans Anadolu'sunda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi (VII. Yüzyıldan XI. Yüzyıla Kadar)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Muğla.
- Haldon, J. (2005). "Trouble with the Opsikion: Some Issues on the First Themata", *Kletorion in memory of Nikolas Oikonomides*, (Eds.) Florentia E. Notara-Triantafyllitsa M. Kokkini, Athena, s. 111-136.
- Hollingsworth, A. P. (1991a). "Constantine V", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. II, Oxford, s. 1208- 1209.
- Hollingsworth, A. P.(1991b). "Artabasdos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, s. 192.
- Hoyland, G. R. (1997). *Seeing Islam as Others Saw It*, The Darwin Press, Princeton.
- İsimsiz. 1900. *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church*, (Trans.) H. R. Percival-H. Race, Oxford.
- Kaegi, W. E. (1981). *Byzantine Military Unrest 471-843*, Amsterdam.
- Kazhdan, A. (1991a). "Philotheos, Kletorologion of", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, Oxford, s. 1661-1662.
- Kazhdan, A. (1991b). "Strator", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, Oxford, s. 1967.
- Koçak, T. (2016)., "The Struggle between the Caliphate and Byzantium for the City of Amorium (Amorion)", *Porphyra*, 25 (13), s. 70-85.
- Koçak, T. (2015). "Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nda Türk Kökenli Bir Komutan: Bardanes Tourkos ve İsyanı", *History Studies*, 7 (2), 67-76.
- Leszka, J. M. (1996). "Legalization of Usurpers' Power in Byzantium from the Seventh to the First Half of the Ninth Century", *Folia Historica*, 56, 1996, 159-175.
- McGeer, E., Nesbitt, J., Oikonomides, N. (2001). *Catalogue of Byzantine Seals-The East*, Vol. 4, Dumbarton Oaks.
- Özkuyumcu, N. (1998), "Hişâm b. Abdülmelik", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XVIII, İstanbul, 148-150.
- PmbZ (1999-2001), *Prosopographie der Mittelbyzantinischen Zeit*, Vol. I-V, Ed. R. J. Lilie vd. New York.

- Ramsay, M. W. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul.
- Speck, P. (1981). *Artabasdos, der rechtläubige Vorkämpfer der göttlichen Lehren: Untersuchungen zur Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung in der byzantinischen Historiographie*, Berlin.
- Treadgold, W. (1992). "The Missing Year in the Revolt of Artavasdos", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 42. Band, Wien, 87-93.
- Treadgold, W. (1988). *The Byzantine Revival 780-842*, Stanford University Press.
- Treadgold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press.
- Treadgold, W. (1995), *Byzantium and Its Army 284-1081*, Stanford University Press.
- Vasiliev, A. A. (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul.
- Vrij, C. M. (2016). *The Numismatic Iconography of the Period of Iconomachy (610-867)*, Birmingham Üniversitesi (Basılmamış Doktora Tezi), Birmingham.
- Whitby, M. (1987). "On the Omission of a Ceremony in mid-sixth Century Constantinople", *Historia*, 36, 468-476.
- Zacos, G., Veglery, A. (1972), *Byzantine Lead Seals*, Vol. I, Part: 1,2,3, Basel.

Extended Abstract

The Byzantines' main advantage was their latest emperor. Leo III, experienced but still vigorous at the age of about forty, had repeatedly extracted himself from almost hopeless situations as the Byzantine commander in Abasgia and then as Strategos of the Anatolikon Theme. In the latter post he had already bested Maslamah by his diplomatic and military skills and knowledge of the Arabs. Leo inspired considerable loyalty in the army, and counted among his allies the Armeniacan Strategos Artabasdos, who married Leo's daughter Anna. In 717 the Strategos of the Anatolikon theme Leo seized Constantinople, shortly before the Arabs put it under siege by land and sea. Leo III had to deal with a determined effort by the Arabs to conquer the empire by taking its capital. The siege lasted over a year. After a while Leo started known as Iconoclasm. The emperor had many images that were in public view destroyed covered and he confiscated valuable church plate, altar cloths, and reliquaries decorated with religious figures. Iconoclasm notwithstanding, the Arabs kept on raiding Anatolia. (Treadgold, 1997, s. 346, 354) Leo's death in 741 set off a revolt against his son Constantine V by comes of Artabasdos, Opsician Theme. Since the last seven imperial successions had been violent, the peaceful accession of Leo's son Constantine would itself have been a significant achievement. It seemed to be happening when Constantine, the twenty two years old, was crowned at Constantinople. His hereditary claim as the second member of his dynasty, while hardly overpowering, was better than anyone else's. Yet if inheritance was set aside, the obvious claimant was Artabasdos, long the strategos of the great Opsician Theme and Leo III's son-in-law and chief ally. The young emperor was astute and active, and wary of Artabasdos from the start. He immediately declared a campaign against the Arabs, who were apparently raiding Anatolia as usual. Scarcely a week after his coronation at the beginning of summer, he led his troops out of the capital, which he entrusted to the magister Theophanes Monotes. When the emperor reached Bithynia, he summoned Artabasdos for a conference on the Arab campaign. Artabasdos arrived, but fell upon Constantine's men near Dorylaeum and routed them. Constantine's commander Beser, Leo III's iconoclast counselor was killed. The emperor himself escaped. Announcing that Constantine had died in the battle, Artabasdos won over Theophanes in the capital. Theophanes, arrested those who remained loyal to Constantine and received the usurper into the city, where the patriarch Anastasius crowned him. Probably without condemning Iconoclasm explicitly, Artabasdos courted its opponents, who seem to have included most of the capital's clergy and officials, by allowing icons to be restored. Meanwhile Constantine fled to Amorion and gained the support of the

Anatolicon and Thraceseion themes. By fall he led them to the Bosphorus, but without a fleet he could not cross the straits and had to withdraw to Amorion for the winter. Thus the empire was divided in two with the Anatolicon and Thraceseion themes backing Constantine and most of the rest backing Artabasdos. The usurper crowned his older son Nicephoros coemperor and named his younger son Niketas general commander of Asia Minor with his headquarters in the Armeniacon Theme. In 742 Artabasdos himself led his forces from the Opsicion Theme into the Thraceseion. Constantine advanced to meet him near Sardes, where he defeated his rival and sent him fleeing back to Constantinople. Though Artabasdos's son Nicetas led an army into the Opsicion from the Armeniacon, Constantine also defeated Nicetas in a bloody battle near Modrene. In September Constantine crossed the Bosphorus, and his strategos of the Thraceseions Sisinnios crossed the Hellespontus. They joined in besieging Artabasdos in the capital. By fall 743 the people of Constantinople were starving and Artabasdos had to let many of them leave. In November Constantine finally made a surprise assault on the capital and seized it. He Artabasdos himself not long afterward. This civil war of two years and a half was the longest the empire had seen since Heraclius fought Phocas. Constantine could hardly ignore how close he had come to deposition. Though the rest of his reign he was highly suspicious of iconophiles and possible conspirators among his officials. At first the emperor showed a politic moderation toward Artabasdos's many defeated partisans. Though he had a right to execute usurpers, he simply blinded the rebel, his two sons, and some ringleaders. (Treadgold, 1997, s. 357-358)

Consequently, this civil war of two years and a half marked the fifth time the Opsician Theme had rebelled since its creation. To limit the power of the Opsician Theme, Constantine set up several units called the tagmata or regiments, which he made distinct from all the themes. The stations of the tagmata in Anatolia were divided between the remainder of the Opsician theme and a new small district of the Optimates and Boucellarion themes.